

Een onvindbare sperwer en het wezen van de plantensociologie

Rense Haveman

Het was de eerste warme dag van april, en ik had de hele dag in de tuin zitten werken. Aan huis gekluisterd, vanwege de coronaperikelen, maar het was prima om buiten mijn werk te doen. Ik was even naar binnen gegaan voor een telefoongesprek en toen ik terug kwam in de tuin lagen er in het gras honderden veren van een duif. Onder de foto die ik op Facebook postte onder de titel "klein leed" werd twee keer een identieke reactie gegeven: "Sperwer!". Eén daarvan werd nota bene door een mede-PKN-lid geplaatst, een gevalletje grensoverschrijdend gedrag.

Het hele gebeuren bracht me in gedachten op het karakter van de plantensociologie. Noch op de foto, noch in mijn beleving van die middag was er ook maar in de verste verte een Sperwer te bekennen, maar de twee reacties op Facebook lagen geheel in lijn met mijn eigen conclusie. De berg veren wees onmiskenbaar op haar aanwezigheid in mijn tuin, en ondanks de onvindbaarheid van de vogel kwamen drie onafhankelijke waarnemers tot de zelfde conclusie. De enige voor wie de Sperwer tastbaar aanwezig was, al was het maar voor een kort moment, was de onfortuinlijke duif. Die kon het echter niet navertellen en zijn stoffelijke resten vormden niet meer dan een spoor naar wat er in het moment dat ik binnen zat was voorgevallen.

Er zijn tal van wetenschappen waarin dergelijke sporen de enige mogelijkheid zijn om tot kennis te komen. De sporen zelf doen er niet toe, ze vormen geen kennis. Ze leiden echter wel tot begrip als de juiste vraag gesteld gevolgd wordt, als ze in verband worden gebracht ook met eerdere voorvallen. Een vingerafdruk op zich heeft geen betekenis, maar op een pistool dat gebruikt is om een moord te plegen kan het leiden tot de dader. Een vuistbijl in een zandverstuiving is in zichzelf leuk, maar betekenisloos. Pas als een archeoloog deze vondst kan plaatsen in een geheel van vondsten en aan de hand hiervan de occupatiepatronen in het paleolithicum kan reconstrueren krijgt de vuistbijl betekenis. De berg veren in mijn tuin zijn in zichzelf zonder betekenis, maar ze vormen een spoor naar de aanwezigheid van een roofvogel die zich hier tegoed deed aan een van de vele duiven die hier dagelijks rondhangen. Een spoor dat je kunt volgen om tot kennis of inzicht te komen. De Italiaanse kunsthistoricus en cultuurfilosoof Carlo Ginzburg spreekt in dit verband van een indicie, wat zich laat vertalen als vingervijzing of aanwijzing, en hij duidt de wetenschappen die zich hier van bedienen als indicie-wetenschappen. Hij introduceert deze term in zijn opstel "Sporen", dat in het Nederlands verscheen in zijn boek *Omweg als methode. Essays over verborgen geschiedenis, kunst en maatschappelijke herinnering*. De archeologie, de kunsthistorie en de plantensociologie, het zijn allemaal voorbeelden van indicie-wetenschappen die zich nergens anders op kunnen baseren dan op sporen, op vingervijzingen.

In talloze publicaties wees Reinhold Tüxen er op dat het plantensociologische systeem geen doel in zich zelf is (bijv. Tüxen 1970). De vegetatie is volgens Tüxen "de synthetische uitdrukking van alle werkzame factoren." Het doel van de plantenso-

ecologie is volgens genoemde Altmeister van de plantensociologie niet het opstellen van een ingenieus stelsel van associaties, verbonden, ordes en klassen, maar het moet gericht zijn op het duiden van het spoor dat de vegetatie vormt. Classificatie van de vegetatie is betekenisloos als het blijft bij labels, en zich niet uitstrekt tot duiding. In zichzelf is het opstellen van de classificatie een zinloze bezigheid. Het gaat in het plantensociologische werk ten diepste om het ontrafelen van alle werkzame factoren. Dit is wel de belangrijkste reden dat vegetatiekarteringen altijd (!) uit moeten gaan van een lokale typologie. Pas dan worden anomalieën duidelijk en kom je nieuwe ontwikkelingen op het spoor. Ontwikkeling die om duiding vragen. Na het tabellenwerk volgt een periode van spoorzoeken, interpreteren, van betekenisgeving. Alleen dan krijgt de classificatie betekenis.

Bestaande classificaties, zoals die in de *Revisie* (Schaminée et al. 2017), zijn daarbij niet bedoeld als dranghekken waartussen de enig mogelijke weg ligt die gevolgd kan worden om tot resultaten te komen. Bestaande classificaties zijn gesteld bestaand onderzoek dat door het nieuwe plantensociologische werk opnieuw geïnterpreteerd en verbreed moet worden. Het is *vorgeleistete Arbeit* (Tüxen 1970) waarop voortgebouwd wordt, en geen kader binnen welks lijntjes angstvallig gekleurd dient te worden. Het plantensociologische werk is alleen dan zinvol als betekenis wordt gegeven aan elke nieuwe classificatie, als de tabel niet het einddoel is, maar het begin van vragen. Het is alleen betekenisvol als het een spoor vormt dat verder wordt gevolgd, een spoor dat leidt tot nieuwe inzichten over de factoren die aan de vorming van de vegetatie ten grondslag liggen. Dit is de enige manier waarop de plantensociologie zin krijgt, de enige manier waarop kennis vermeerderd wordt: plantensociologie als spoorzoeken. Dat staat mijlver af van platte plantensociologie die niet meer is dan labels van de vegetatie, zoals in té veel karteringen wordt gedaan die bijvoorbeeld worden uitgevoerd ten behoeve van Natura 2000 en SNL. Het spoor wordt niet gevolgd om tot kennis te komen, er worden labels geplakt ten behoeve van de juridische fixeerbaarheid. Dat reikt verder dan bureaucratie: het is een totalitaire juridicatie, waarbij de rechtspraak boven de plantensociologische nieuwsgierigheid is komen te staan en haar de wet voorschrijft. De classificatie legt dan zijn waarheid op aan de werkelijkheid, in plaats van de sleutel, het spoor te vormen naar het achterhalen van de waarachtige werkelijkheid.

Ik was blij met de Sperwer in mijn tuin. Het was een soort die ik hier niet eerder had gezien, dus ik was verheugd dat ik hem aan mijn lijstje kon toevoegen. Het was leuk geweest de vogel met eigen ogen te aanschouwen, maar ik nam genoegen met de berg veren die zij achterliet en die niet eens haar eigen waren. Onvindbaar, maar aanwezig kon het niet.

LITERAATUUR

- Schaminée, J.H.J., R. Haveman, P.W.F.M. Hommel, J.A.M. Janssen, I. de Ronde, P.C. Schipper, E.J. Weeda, K.W.V. Dort & D. Bal (2017). *Revisie Vegetatie van Nederland*. *Stratiotes* 50/51: 5-20.
- Tüxen, R. (1970). *Pflanzensoziologie als synthetische Wissenschaft*. *Miscellaneous Papers* 5: 141-157.